

เทศน์เช้า วันที่ ๑๓ เมษายน ๒๕๔๗

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

มนุษย์สมบัตินะ การได้เกิดเป็นมนุษย์นี้มนุษย์สมบัติ สมบัติที่การเป็นมนุษย์นี้ ประเสริฐที่สุด องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถามพระอานนทฺนะ ว่าประมาทในชีวิตไหม ถามว่า “อานนทฺ เธอประมาทในชีวิตไหม? แบบว่าคิดถึงตัวเองวันละกี่หน?” คิดถึงตัวเองวันละ ๕ หน ๑๐ หนมาเรื่อย พระพุทธเจ้าบอกว่า “ช้าเกินไป” ช้าเกินไปความประมาทในชีวิต

ถ้าความไม่ประมาทในชีวิตเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าบอกว่า “ต้องหายใจเข้านึกพุท หายใจออกนึกโธ” ทุกวินาทีที่เคลื่อนไหวไปมันมีค่าขนาดนั้นนะ ชีวิตของเรานี้มีค่ามาก เพราะว่าการเกิดเป็นมนุษย์นี้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเปรียบไว้ เหมือนเต่าตาบอดอยู่ในทะเลแล้วโผล่ขึ้นมาอยู่ในบ่วง ถ้าโผล่เข้ามาในบ่วง ถ้าเข้าบ่วงนั้นเกิดเป็นมนุษย์ ถ้าไม่ได้เข้าบ่วงนั้นได้เกิดเป็นต่างๆ เกิดเป็นสัตว์ เกิดเป็นผี เกิดเป็นเปรต เกิดเป็นต่างๆ อย่างในเรื่องของโลกนี้

เพราะสิ่งนี้เหมือนกับเจ้าของคณะลิเกนะ เขาเป็นเจ้าของคณะลิเก แต่เวลาเขาออกแสดงเขาออกแสดงเป็นคนใช้ก็ได้ เป็นอะไรก็ได้ เขาจ้างมานะ จ้างพระเอกมาแสดงพระเอกได้ค่าจ้างเฉพาะค่าตัว แต่เวลาเขาออกแสดงในเวทีนะเขาเป็นกษัตริย์ นี้เจ้าของคณะลิเกยังต้องเคารพเขา ขณะที่แสดงต้องเป็นแบบนั้น จิตมันสภาวะเข้าหลังฉากเข้าหลังโรงไป จิตมันมีสภาวะแบบนั้นทั้งหมด

ถึงว่าเวลานั้นเกิดเป็นมนุษย์นี้เราว่าเกิดเป็นมนุษย์เกิดเป็นเรา แล้วมันจะเกิดเป็นสัตว์ได้อย่างไร มันจะเกิดเป็นเทวดาได้อย่างไร จะเกิดเป็นอินทร์เป็นพรหมได้อย่างไร นี่สิ่งนี้เป็นสถานะเหมือนกับลิเกเขาแสดง เวลาพ้นออกไป เห็นใหม่ เวลาจิตตายไป เวลาพ้นออกไปจากชีวิตมันถึงมีค่า มีค่าว่าเราเกิดมาแล้ว ๑๐๐ ปีหรือมากกว่าเล็กน้อยเท่านั้น เราถึงต้องประมาทในชีวิตเราไม่ได้นะ ชีวิตนี้ประมาทไม่ได้ ได้มาด้วยบุญกุศล ได้มา

ด้วยมนุษย์สมบัติชนะ มีศีล ๕ สมบูรณ์ คนเราเกิดมาเป็นมนุษย์มีศีล ๕ สมบูรณ์เหมือนกัน แต่บางคนทำปาณาติปาตา อายุสั้น บางคนมานี้ไว้ชีวิตเขาให้ชีวิตเขา เราปล่อยสัตว์ปล่อยปลา ชีวิตเราจะยืนยาว

ในสมัยพุทธกาลนะ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพยากรณ์เลย ว่าเราจะหมดอายุให้ไปลาญาติ บอกกับพระสารีบุตรไว้ เป็นลูกศิษย์พระสารีบุตร เห็นไหม พระสารีบุตรบอกให้เณรกลับไปลาพ่อลาแม่ เพราะว่าจะหมดอายุแล้วจะตาย แต่เวลาเขาไปลาพ่อลาแม่ เขาเดินไประหว่างทาง น้ำมันแห้งใจ แล้วปลามันคิด น้ำมันแห้งมันทรมาณมาก เณรนั้นเอาปลานั้นไปปล่อยแล้วก็ไปลาพ่อลาแม่ เพราะเณรไม่รู้ตัว จนเลย ๗ วันไปแล้วนะ เณรนั้นก็ยังไม่ตาย ทำไมว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพูดอะไรไว้มันมีผิดไหม มันผิดไปไม่ได้หรอก แต่อันนี้เพราะปล่อยชีวิต ให้ชีวิตเขา ชีวิตนี้มันก็ยืนยาวไปได้ นี่ความยืนยาวให้ชีวิตเขา ขณะนี้มันสืบต่อกันไป

แต่ในจิตของเราก็เหมือนกัน เราเคยทำบุญกุศลไว้ ชีวิตเราก็ยืนยาว แล้วชีวิตเราก็มีโอกาสมาก ชีวิตที่ยืนยาวคือมีโอกาสได้ทำคุณงามความดี ถ้าเราสร้างคุณงามความดีใน ชีวิตของเรา เราสร้างคุณงามความดีเพื่อจะเกิดติดตลอดไป เรายังต้องตายต้องเกิดนะ เพราะจิตนี้มันมียางเหนียว มันมีกิเลสอยู่ สิ่งที่มีกิเลสอยู่มันต้องขับเคลื่อนไปโดยธรรมชาติของมัน แล้วไม่มีใครเห็นสิ่งนี้ไง

แต่ถ้าเรามีชีวิตอยู่นะ เราพบพุทธศาสนา แล้วเราย้อนกลับมา ถ้าเราทำสิ่งที่ขับเคลื่อนพลังงานที่ขับเคลื่อน พลังงานที่ขับเคลื่อนกับพลังงานที่บริสุทธิ์ พลังงานที่บริสุทธิ์มันไม่ขับเคลื่อน มันไม่ผลักไสตัวมันเอง เพราะอะไร? เพราะมันสิ้น พลังงานอัน นั้นคือนิพพานไง จิตถ้าเป็นนิพพานมันก็มีอยู่เหมือนกัน จิตนี้มีอยู่เหมือนกัน จิตนี้ไม่มีทางที่มันจะบอบสลายมันจะตายได้ เรื่องของวัยไม่มี จิตไม่มีวัย คนแก่เขาคิด เห็นไหม คิดมาก ร่างกายไปไม่ได้ แต่ความคิดเร็วกว่าเด็กอีก คิดได้ตลอดไป เพราะอะไร? เพราะประสบการณ์มันมีมาก

วัยของจิตไม่มี แต่วัยของสังขารวัยของร่างกายมี สิ่งนี้มีอยู่เพราะอะไร เพราะเรามีโอกาสไปขนาดนี้ มันเป็นไปตามนั้น ถ้าสิ่งที่วัยไม่มีมันถึงว่ามันไปตามอำนาจของมัน แล้วถ้ามันไม่ถึงที่สุดมันก็ต้องไปเกิดตามอำนาจของมัน เพราะมันไม่มีวัย มันไม่มีภพไม่

มีชาติ แต่มันส่วยภพส่วยชาติด้วยอำนาจของกรรม กรรมนี้พาให้ส่วยภพส่วยชาติต่างๆ มันหมุนไปตามภพชาติต่างๆ ตามที่ว่าอำนาจนี้ไป

ปัจจุบันนี้เราได้เป็นมนุษย์ เป็นมนุษย์สมบัติ นี้มีคุณประโยชน์มาก ถ้าเราทำคุณงามความดีนะ ความดีก็มีสอง ดูเช่นอย่างความดีของโลกเขา พิธีการต่างๆ เราต้องแสวงหาหาจุดนั้นให้ได้ ถ้าเราเข้าหาจุดนั้นได้เราจะมีอำนาจมาก เหมือนกับการตลาด ถ้าตลาดนั้นมันสามารถทำการค้าได้ ตลาดนั้นใหญ่พอ เราลงทุนสิ่งใดเราจะคุ้มทุน เราจะมีกำไร ถ้าตลาดนั้นเล็กเกินไป เราไม่สามารถทำตลาดนั้นขึ้นมาได้ สิ่งนั้นไม่มี

นี่ก็เหมือนกัน สิ่งไหนที่จุดนั้นมีอำนาจ ศูนย์ของอำนาจศูนย์ของบัญชาการนี้คือเรื่องของสมมุติเรื่องของโลก โลกเป็นสภาวะแบบนี้ การเกิดมานี้เป็นมนุษย์สมบัติแสนยาก ยากมากๆ แต่เพราะบุญกุศลพาให้เกิด เกิดสิ่งนี้ขึ้นมาแล้วเราได้สร้างบุญกุศลของเราไป เราถึงเกิดเป็นมนุษย์ซ้ำๆ ซากๆ เพราะอะไร? เพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าย้อนกลับไปเป็นพระเวสสันดร เป็นต่างๆ นี้อธิบาย เป็นมนุษย์ทั้งหมด ถ้าว่าเกิดแสนยากทำไมมนุษย์เกิดเป็นมนุษย์ มนุษย์เกิดเป็นมนุษย์ตลอดมาอธิบายแล้วสุดท้ายถึงเกิดเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ เพราะอะไร? เพราะอันนี้เกิดด้วยบุญกุศล บุญขับส่งสิ่งนี้ขึ้นมา ถ้าขับส่งสิ่งนี้ขึ้นมามันก็เกิดในอำนาจของบุญกุศล

เรานี้มีการเกิดอยู่เราก็เกิดดี เกิดดีด้วย เกิดแล้วมีความสุขในสถานะของเราด้วย คนเกิดมาเหมือนกัน คนทุกข์คนเชษฐใจก็เหมือนกัน สิ่งที่คุณทุกข์จนเชษฐใจอันนี้มันเรื่องของกระแสโลก แต่ถ้าเราย้อนกลับมาเรื่องของใจ เสมอภาค คนเราเกิดมามีปากมีท้องเหมือนกัน มีร่างกายมีจิตใจเหมือนกัน แต่ความคิดของคนหยาบ หยาบมากๆ ความคิดของคนอ่อนนุ่มนวล นุ่มนวลมากๆ อันนี้เป็นความคิด เห็นใหม่ คุณสมบัติของใจก็อีกอย่างหนึ่ง ถ้าคุณสมบัติของใจอีกอย่างหนึ่งพัฒนามา

วันนี้แต่เดิมเป็นวันสงกรานต์ เป็นวันขึ้นปีใหม่ เป็นสมมุติอันหนึ่ง แต่เพราะจอมพล ป. เท่านั้นมาเลื่อนให้เป็นที่ ๑ มกราคม ทำไมเลื่อนไปล่ะ ถ้าวันนี้เป็นวันปีใหม่ของไทยมันก็จะเป็วันปีใหม่ของไทย มันจะสำคัญมากกว่านี้นะ แต่นี่ราชการเขาเลื่อนไปแล้ว สมมุติ เห็นใหม่ ย้ายเคลื่อนไปมันก็เป็นสมมุติเคลื่อนไป แต่ความยึดของใจมันไม่เคลื่อนติ เพราะอะไร? เพราะเราเคยเป็นคนไทย เราเคยทำความประเพณีสงกรานต์มา

ประเพณีนี้มันก็ฝังใจมา ถึงบอกเป็นปีใหม่ของไทย เป็นปีใหม่ของสากล เป็นปีใหม่อย่างนั้นเรื่องของโลก

โลกสภาวะเป็นแบบนี้ เราอยู่กับโลก ถ้าเรามีหัวใจของเรา เราก็อยู่กับเขาโดยที่เป็นประโยชน์ด้วยนะ ปัจจุบันนี้ศีลธรรมจริยธรรมเอามาเป็นสินค้าได้ ถ้าเป็นสินค้าได้มันจะมีการสินค้าสิ่งต่างๆ คนเราอยากจะแสวงหา คนเราอยากจะดูความแตกต่างของศีลธรรมแตกต่างของจริยธรรม แตกต่างอันนั้นเห็นแล้วมันแปลกประหลาดมหัศจรรย์แต่ความแตกต่างของใจ ถ้าความแตกต่างของใจทุกดวงใจแตกต่างกันหมด เพราะความคิดแตกต่าง ความเห็นแตกต่าง แต่เพราะมันมีรวบยอด มวลดอกไม้ ดอกไม้ที่อยู่ตามหัวไร่ปลายนามันจะไม่สวยงามเลย แต่ถ้าเขาร้อยเป็นพวงมาลัยขึ้นมา เห็นไหม

นี่ศีลธรรมจริยธรรมร้อยคนขึ้นมาให้เป็นเหมือนกับพวงมาลัย เป็นศีลธรรมจริยธรรมเพื่อความดีในสังคม สังคมเป็นแบบนี้ ถ้าเราคิดสิ่งนั้นก็สิ่งนั้น มันเป็นเรื่องของโลก แต่เรื่องของธรรม เรื่องของธรรมนะ มนุษย์ผู้ยิ่งใหญ่ มนุษย์ผู้ยิ่งใหญ่คือมนุษย์ที่เอาตัวของตัวเองไว้ในหัวใจของเราได้ พลังงานที่หัวใจที่ความขับเคลื่อนให้ให้ความร้อนไม่มีในหัวใจ พลังงานขับเคลื่อนเป็นความร้อน ความโลภ ความโกรธ ความหลง ขับเคลื่อนในหัวใจ แผ่พลังงานออกมา เราจะเราร้อนของเรามาก ถ้าเรามีอำนาจมากเราเป็นผู้ปกครองคน เราจะระบายนถึงคนรอบข้าง คนรอบข้างจะทุกข์ไปกับเราทั้งหมดเลย แต่ถ้าหัวใจนั้นมีความร่มเย็น เราจะระบายออกไปรอบข้าง คนรอบข้างจะชุ่มเย็นไปหมดเลย

มนุษย์ผู้ยิ่งใหญ่คือมนุษย์ที่เอาหัวใจของตัวเองเอาไว้ในหัวใจ ศีลธรรมจริยธรรมเป็นเครื่องดำเนินต่อไป เราจะไม่ปฏิเสธสิ่งนั้นเรื่องของโลก มรรคหยาบฆ่ามรรคละเอียดความคิดหยาบๆ ความเห็นหยาบๆ มันก็มี แต่คนที่ไม่มีความเห็นเลยมันก็เป็นความเห็นมนุสสเปโต เกิดเป็นมนุษย์ เป็นมนุษย์อยู่อย่างคัมภีร์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า... ร่างกายเป็นมนุษย์แต่หัวใจเป็นเปรต สเปโตคือเปรต เปรตคือคิดเบียดเบียนตนเอง เอาเปรียบตนเองทุจริตกับตนเอง ตนเองคือคุณงามความดี ควรทำความดีของเราไม่ทำ จะทำแต่ความเห็นของตัวเองตามความเห็นของกิเลส มันทำสภาวะแบบนี้ มันเบียดเบียนตน มนุษย์ที่ไหลไปตามกิเลส ไหลไปตามพญามาร พญามารนี้

ศีลธรรมจริยธรรมร้อยคนให้เป็นพวงดอกไม้ที่สวยงาม พญามารดึงคนร้อยคนยึดคนไว้กับวัฏฏะ สิ่งที่เป็นวัฏฏะเราจะโดนอะไรร้อย ลัทธิเวลามันโดนสนตะพายมันจุ่มมันไป เขาสนตะพายไปเพื่อจะบังคับมัน จิตของเรานี้มันไม่มีที่สนตะพาย แต่กิเลสมันก็ไปสนตะพายจิตของเราได้ มันเกาะเกี่ยวจิตของเราได้ เกาะเกี่ยวจิตของเราต้องอยู่ในอำนาจของมัน ต้องหมุนไปตามอำนาจของมัน นี่คือธรรม โลกกับธรรมไป

สภาวะโลกเป็นแบบนี้เราก็อยู่กับโลกเขา เราใช้สิ่งในโลกนี้เป็นบันไดก้าวเดินนะ สิ่งนี้เป็นสมมุติ สิ่งนี้มีเรา เราจะปฏิเสธสิ่งนี้ได้ เพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดมาจากนางสิริมหามายา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังเกิดมาจากแม่ เรื่องนี้เป็นเรื่องของโลก พระทุกองค์ ผู้ที่ปฏิบัติทุกองค์เกิดมาจากพ่อจากแม่ทั้งนั้น เรื่องของพ่อของแม่เป็นเรื่องของสมมุติ

เราต้องเกิดในสมมุติ เพราะเราเกิดในวัฏฏะ เราก็หมุนไปในวัฏฏะ แต่เกิดมาแล้วนี่เป็นลูกที่มาสว่างไปสว่างไหม ถ้ามาสว่างไปสว่าง นี่ดวงตาของแม่ใจ เราเลี้ยงแม่เลี้ยงพ่อ เลี้ยงแม่แต่ชาตินี้เราก็ได้ชาตินี้ ถ้าเราเปิดตาใจของพ่อแม่เนะ พ่อแม่ปัจจุบันนี้จะหัวใจร่วมเย็นเป็นสุข แล้วไปข้างหน้าก็ร่วมเย็นเป็นสุข เราเลี้ยงพ่อเลี้ยงแม่ตั้งแต่ชาตินี้เนะ แล้วจัดเสปียงสมบัติไว้ให้พ่อแม่ไปต่อๆ ไป นี่ศีลธรรมสอนขนาดนั้น สิ่งนี้สอนกลับมา

โลกเป็นสมมุติ เราถึงต้องก้าวเดินจากสมมุติออกไป สมมุติแล้วก็เป็นบัญญัติ บัญญัติคือศีลธรรม ทำไมต้องมาประพฤติปฏิบัติให้มันทุกขมันยาก จะต้องไปวัดทำไม คนไปวัดเป็นคนที่มีปัญหา คนที่ไปโรงพยาบาลมีปัญหามาก คนที่ไปโรงพยาบาลเขาต้องรักษาร่างกายของเขาให้เป็นปกติ คนที่ไปวัดก็เพื่อจะวัดใจของตัวเอง วัดก็คือข้อวัตรปฏิบัติ วัดที่มีข้อวัตรปฏิบัติวัดนั้นจะร่วมเย็น วัดที่เป็นวัดร้าง พระเต็มวัดเลย แต่วัดนั้นร้างร้างเพราะอะไร? เพราะไม่ทำข้อวัตรปฏิบัติ ปล่อยให้วัดนั้นเป็นสิ่งที่ร้าง

เราไปวัดเราก็ไปวัดใจของเรา ถ้าเรามีข้อวัตรใจของเราจากข้างนอกวัดใจเข้ามาจากข้างใน นี่มีศีล ทำให้จิตนี้สงบขึ้นมาให้ได้ ควบคุมใจของเราให้ได้ ถ้าควบคุมใจได้ นี่ศีล สมาธิ ปัญญา ถ้ามีปัญญาขึ้นมา สภาวะธรรมที่ว่าพลังงานของใจ มนุษย์ผู้ยิ่งใหญ่คือมนุษย์ที่เอาใจของตัวเองไว้ได้ ทุกคนมีสิ่งที่ว่ามีความรู้แล้วอยากจะให้เป็นประโยชน์กับโลก แต่อันนี้ก็ประโยชน์กับโลก ต้องเอาใจของตัวเองไว้ได้ก่อน ไม่เบียดเบียน

ตนเองก่อน แล้วสิ่งที่ว่าเป็นปัจจัยตั้งจากใจดวงนั้น จากใจดวงหนึ่งสอนจากใจดวงหนึ่ง เป็นความเห็นตรงจากการประพฤติปฏิบัติ เป็นความเห็นตรงจากธรรมดวงนั้น

ธรรม ในพระไตรปิฎกเป็นแผนที่ดำเนิน มันเคลื่อนออกมาชั้นหนึ่ง อ่านแล้วไม่เข้าใจ แต่ถ้าการประพฤติปฏิบัติใครจะพูดขนาดไหนก็เข้าใจ เพราะเป็นประสบการณ์ตรงของใจดวงนั้น ธรรมอันนี้มันถึงเป็นธรรมที่มีชีวิต ธรรมะที่มีชีวิต ธรรมะที่สามารถสื่อสารได้ กับธรรมะที่หมดชีวิตวางไว้ให้เราตีความ สิ่งที่เราไปตีความ กิเลสของเราตีความไปมันจะเข้าข้างตัวเองแล้วมันจะเป็นไปไม่ได้ ถึงต้องประพฤติปฏิบัติ ถ้าเราประพฤติปฏิบัติใจมันถึงเป็นความจริง ธรรมจากภาคปริยัติเป็นส่วนภาคปริยัตินะ ธรรมจากภาคปฏิบัติมันจะเห็นคุณค่าของชีวิตมาก

นี่ถึงว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเห็นมากนะ ว่าการหายใจเข้าหายใจออก ถึงต้องมีสติตลอดไป เพื่อทำคุณงามความดีตลอดไป มนุษย์สมบัติสำคัญมาก สมบัติที่เกิดขึ้นมาเพราะมีเรา เราเป็นเจ้าของสมบัติทั้งหมด ถ้าเราไม่มีสมบัตินี้ก็จะเป็นของโลก ที่สมบัติๆ นี่เป็นของโลกใหม่? เป็นโลกทั้งหมด

แต่สิ่งนี้ถ้าเราเอามาเป็นประโยชน์ เพราะเราเกิดมามีอำนาจาเราถึงมีสิ่งนี้ ถ้าเรามีสิ่งนี้เราใช้ประโยชน์สิ่งนี้ สิ่งนี้ใจของคนที่เป็นคุณงามความดี สิ่งที่เกิดขึ้นมากับใจดวงนั้นจะเป็นประโยชน์ทั้งหมด ใจของคนที่ไม่ดีไม่มีคุณงามความดีเขารักษาสมบัติอันนั้นไม่ได้ แล้วสิ่งนั้นจะหลุดมือจากเขาไป แล้วเขาจะทุกข์จนเจ็บใจของเขาไป แต่อยู่ที่อำนาจาอำนาจาคือการกระทำของเรา นี่ สละทาน ทาน สีล ภาวนา เข้ามาจะถึงที่สุดได้ นี่ถือเป็นประเพณีวัฒนธรรมนะ

ถึงว่ามนุษย์สมบัติสำคัญที่สุด มนุษย์สมบัติที่นั้งอยู่นี้ให้เห็นคุณค่าของตัวเอง ตัวเราเองใจของเราเองสำคัญที่สุด ถ้าเราประพฤติปฏิบัติได้ แต่นี้เรายังทำของเราไม่ได้ เราจึงหาครูหาอาจารย์เพื่อชี้ทางเข้ามาหาใจของเรา เหมือนกระจกส่องมาหาเรา เราไม่มีกระจกแล้วเราก็ไม่รู้สิ่งใดเลย ถ้าเรามีกระจกเราจะส่องเข้ามาสิ่งนี้ได้ ศีลธรรมจริยธรรมส่องเข้ามาก่อน นี่คือการเกาะเกี่ยวกันไปก่อน ฟังครูอาจารย์เกาะอาจารย์ไปก่อน ถึงที่สุดแล้วไม่เกาะ พระสารีบุตรไม่เชื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าส่วนหนึ่ง ธรรมะของใจพระสารีบุตรส่วนหนึ่ง

นี่ก็เหมือนกัน ใจของเรามีแต่โดนควบคุมด้วยกิเลส ถ้าเมื่อไหร่ใจของเราพ้นจากกิเลส กิเลสเปิดออกจากใจจะเหมือนกัน ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าครั้งพุทธกาลก็อย่างนี้ ธรรมในใจของเราก็อย่างนี้ แล้วใจของเราก็มีอยู่ ถึงมนุษย์สมบัติสำคัญมากนะ อย่าลืมตัว อย่าลืมว่าสมบัติอันนี้มันจะหมดไปข้างหน้า จะต้องแก่เฒ่าชราไปแล้วก็หมดอายุขัยไป แล้วใจนี้ก็ไปเกิดอีกสภาวะไหนไม่รู้

แต่ถ้าปัจจุบันนี้รู้ๆ อยู่ จะมีสิ่งที่กระทบบ้าง จะมีสิ่งที่เป็นอุปสรรคบ้าง ต้องฝึกต้องทน ต้องทำได้ คุณงามความดีเหนือโลก ดิสุคๆ ดิจนพ้นจากโลก ดียิ่งกว่าเจ้าของโรงลิเกนั้น เจ้าของโรงลิเกนั้นออกไปแสดงยังต้องไปเป็นอำมาตย์ของลูกน้องของตัวเอง เห็นไหม เวลากิเลสมันออกไปสถานะที่ว่าบังคับ ภพชาติบังคับ สถานการณ์แสดงบังคับ นั้นต้องไปก้มกราบลูกน้องของตัวเอง

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าเราคุณงามความดีสิ่งนี้ตลอดไป เราจะเจริญไปข้างหน้า สิ่งที่เจริญไปข้างหน้า นี่พาเกิดให้ถึงที่สุด แล้วเราจะถึงธรรม เข้าถึงธรรม ใจของเราใจอันนี้ให้เป็นธรรมให้ได้ ใจมีอยู่แต่เข้าถึงไม่ได้ น่าคิดมาก เอวัง